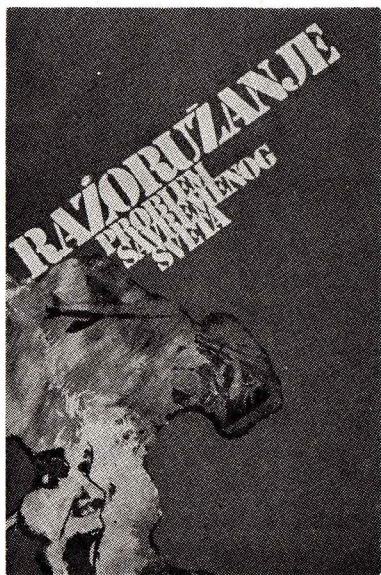

*Svet pod
teretom oružja*

Grupa autora: RAZORUŽANJE — PROBLEM SAVREMENOG SVETA, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1978.

Biblioteka »Savremena vojna misao« Vojnoizdavačkog zavoda povodom i uoči Specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN, koje će se baviti isključivo problemima razoružanja, izdala je obimnu publikaciju *RAZORUŽANJE — PROBLEM SAVREMENOG SVETA*, namenjenu najširem krugu čitalaca. Reč je o 115. knjizi edicije »Naši pisci« pomenute biblioteke, koja svojim sadržajem opširno, pregledno i celovito odgovara na niz aktuelnih pitanja iz života savremenog sveta, koja su u vezi sa razoružanjem. Taj problem je, uz neravnopravne ekonomske odnose, najteži i najsloženiji problem sveta u kojem živimo, sveta koji itekako oseća teret i pretanje stokova najsavremenijeg oružja koje bi ga moglo dovesti u kataklizmu. Ili, kako je to još konciznije rečeno: sveta koji »sedi na buretu baruta«, čiji mir počiva na »ravnoteži straha«.

Publikacija *Razoružanje — problem savremenog sveta* sadrži devetnaest priloga u kojima autori, poznate ličnosti našeg političkog

i naučnog života, razoružanje posmatraju sa političkog, vojnog, ekonomskog, sociološkog, pravnog, etičkog i drugih aspekata. Zbog toga se može reći da knjiga ima širu namenu. Ona, u stvari, daje svestran prikaz trke u naoružanju i istorijata problema razoružanja, ukazuje na sadašnje stanje i perspektive njegovog rešavanja, osvetljava puteve borbe za zaustavljanje »trke smrti« i svedoči o značajnoj ulozi samoupravne socijalističke i nesvrstane Jugoslavije i ostalih progresivnih snaga u svetu u naporu da se pokrenu i reše ti problemi.

Nesvrstana Jugoslavija je, u skladu sa osnovnim principima svoje spoljne politike, uvek davala i podsticala inicijative, davala konstruktivne predloge i ulagala napore za popuštanje zategnutosti u svetu, za miroljubivo rešavanje spornih pitanja i za ravnopravnu saradnju među državama i narodima. Drug Tito je odmah posle rata, naročito pojavom novih vrsta oružja, ukazivao na opasnosti koje sobom nosi taj problem, i ostao dosledan u svojim nastojanjima da se to pitanje postavi i pred OUN kao najkompetentniju međunarodnu organizaciju. S tim u vezi je avgusta 1976, na Petom samitu nesvrstanih u Kolombu, naš Predsednik dao predlog da se problem razoružanja postavi i pred OUN, odnosno da bude predmet rasprave ovogodišnjeg Specijalnog zasedanja Generalne skupštine, a poznata su i njegova nastojanja da se održi i Svetska konferencija o razoružanju, za šta su izgledi veoma realni. Svet je zbog toga našem Predsedniku odavao priznanja, predsednik SAD Džimi Karter, prilikom susreta sa drugom Titom, nazvao ga je ocem predstojećeg Specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN o razoružanju. Drug Tito je decenijama vizionarski gledao na problem razoružanja i stalno ukazivao na nesagledive posledice koje bi mogli izazvati ogromni stokovi najsavremenijeg oružja za masovno razaranje. Primera radi, podsetimo se njegovih reči iz Kolomba:

»Nastajanje trke u naoružavanju, koja je već dostigla ogromne razmjere, postaje sve više jedan od glavnih izvora nestabilnosti, zategnutosti i opasnosti za mir i bezbjednost u svijetu. Zato treba preduzeti nove inicijative i uložiti nove napore kako bi se trka obustavila i bez odlaganja postigao sporazum o mjerama stvarnog razoružanja. Jer, u tome, na žalost, nema napretka. To pokazuje činjenica da sve do sada nije postignuta saglasnost o sazivanju svjetske konferencije o razoružanju. Zbog toga smatramo da sada treba ići na sazivanje Specijalnog zasedanja Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija«.

Bila je to istovremeno i opomena svetu u kojem vojno-industrijski kompleks »divlja« i inicijativa koju su prihvatile sve delegacije nesvrstanih zemalja na zasedanju u Kolombu, posle čega su usvojeni stavovi i formulisana Politička rezolucija o razoružanju, čime je, kako naglašava drug Minić u uvodnom delu ove publikacije, »još jednom dramatično podvučena potreba pojačanih napora svetske zajednice da se otvori proces razoružanja«.

U funkciji naše spoljne politike i naših doslednih stavova o razoružanju koji proističu iz te politike, jeste i knjiga *Razoružanje — problem savremenog sveta*. U njoj se razrađuju vojno-politički i drugi prilazi ovom problemu koji je postao preokupacija svih ljudi naše planete, jer je njegovim odlaganjem i nerešavanjem svetski mir doveden u permanentnu opasnost, usporen je razvoj zemalja »trećeg sveta« i produbljen jaz između malog broja razvijenih i veoma velikog broja zemalja u razvoju.

Uvodno mesto u knjizi dato je prilogu druga Miloša Minića, potpredsednika Saveznog izvršnog veća i saveznog sekretara za inostrane poslove. Sam naslov priloga »*Problem razoružanja i spoljna politika Jugoslavije*« ukazuje čitaocu na koja suštinska pitanja u njemu može naći odgovor. Upravo ukazujući na istorijat problema razoružanja, drug Minić kaže da su, kao rezultat svetskih suprotnosti ispoljenih posle pobede nad fašizmom i svršetkom drugog svetskog rata, »nastala nova rivalstva, konfrontacije i borba za sfere uticaja i interesa velikih sila koje su bile saveznici u ratu protiv fašističkih sila Nemačke, Italije i Japana«.

Ukazujući dalje na složenost i pozadinu problema, drug Minić kaže:

»Iz toga je proizašlo stvaranje antagonističkih vojno-političkih blokova odmah posle svršetka rata, najpre NATO-pakta, a docnije Varšavskog ugovora. Stvaranje blokova i dug period hladnog rata praćeni mnogobrojnim lokalnim ratovima i intervencijama velikih sila, ubrzali su trku u kvantitativnom i kvalitativnom naoružavanju.

Vojno-politički blokovi postali su glavni nosioci trke u naoružavanju. Ova opasna trka traje i pojačava se iz godine u godinu. Naročito je opasna postala trka u nuklearnom naoružavanju, čiji su nosioci najmoćnije velike sile, a pre svega super-sile. Stokovi nuklearnog oružja su porasli toliko da bi u slučaju rata mogao biti uništen najveći deo čovečanstva«.

Opasnosti po svetski mir postaju još reljefnije i uverljivije kada se ilustruju samo nekim podacima koje navodi autor, dodajući da i ekonomski teret trke u naoružanju postaje sve nepodnošljiviji i za supersile. Uostalom, ugledne naučnoistraživačke institucije, između ostalih, daju i ove podatke: svet je za naoružanje u 1961. godini dao oko 120 milijardi dolara, a naredne decenije ti su izdaci porasli na 200 milijardi, da bi, prema podacima Ujedinjenih nacija, krajem 1976. godine iznosili čak 350 milijardi dolara, odnosno bezmalo milijarda dnevno, uz stalnu tendenciju porasta. Za vojne aktivnosti svet u proseku godišnje troši 6,5⁰% ukupnog društvenog prihoda, što odgovara ukupnom nacionalnom proizvodu zemalja koje sačinjavaju siromašniji deo čovečanstva i obuhvataju dve trećine življa naše planete, odnosno, taj iznos je 25 puta veći od iznosa koji se daje kao pomoć zemljama u razvoju.

U svom prilogu drug Minić dalje govori o razoružanju kao jednom od centralnih problema OUN od njenog stvaranja i kao prioritetnom zadatku koji proističe iz Povelje ove svetske organizacije, a koja ulaže stalne napore da razreši taj problem. Ipak, trka u naoružavanju je stalno uzimala sve veći mah, pa i posle Šestog i Sedmog specijalnog zasedanja Generalne skupštine (1974. i 1975. godine), na kojima su postavljene osnove novog međunarodnog ekonomskog poretka i usvojeni dokumenti — Deklaracija i Program akcija o njihovom uspostavljanju, kao i Povelja o ekonomskim pravima i dužnostima država.

Naglašavajući osnovne principe spoljne politike nesvrstane Jugoslavije, Miloš Minić ističe da će se ona uvek boriti za ravnopravne, demokratske i stabilne odnose u međunarodnoj zajednici, a u zaključku svog priloga konstatuje:

»Danas je trka u naoružavanju dostigla kritičnu tačku na kojoj se svet nalazi pred sudbonosnom prekretnicom: ili će se zaustaviti trka u naoružanju i otvoriti proces opšteg razoružanja pod strogom međunarodnom kontrolom, ili će trka u naoružanju preći u novu etapu i u nov kvalitet, kada će se sve teže održavati ravnoteža u nuklearnom i konvencionalnom naoružavanju, što neizbežno mora svet sve više približavati izbijanju katastrofalnog ratnog sukoba širokih, a možda i globalnih razmera«.

U svojoj teorijskoj raspravi *Sila, rat i naoružanje* Dušan DOZET analizira korelacije, uzajamnosti i uslovljenosti naoružanja, odnosno rata i sile u širem poimanju, opovrgavajući neke apsurdne teorije o tom fenomenu i navodi:

»Relativno samostalno delovanje faktora oružja (sile i rata) nema ničeg zajedničkog sa stavom o apsolutno odlučujućoj ulozi oružja i uopšte materijalno-tehničkog faktora sile i rata. Poznato je da se upravo na takvom shvatanju zasnivaju neke teorije o tome da je sam razvoj raketno-nuklearnog oružja sprečio vođenje opšteg nuklearnog rata i da ga i u budućnosti svodi na teorijsku verovatnoću. Slična je teorija i o tome da su razvoj konvencionalnog oružja i opšta pretnja nuklearnim oružjem usloveli sve veće ustezanje u primeni ograničenih ratova.

Dakle, što je više oružja i što je ono savršenije, sve je manja mogućnost da se ono upotrebi u ratu! Iz toga proizlazi da bi nastavljanje trke u naoružanju sve više moglo da utiče na eliminisanje rata iz društvene prakse i, šta više, sve bi više učvršćivalo osnove svetskog mira i međunarodne bezbednosti...«

Naravno, silu, rat i naoružanje autor razmatra i iz aspekta opštenarodne odbrane, dakle, vođenja opštenarodnog odbrambenog rata čiji je cilj odbrana nezavisnosti i integriteta, za što je, sem odlučnosti i moralne snage naroda, potrebno i moderno naoružanje. Dozet u zaključku svoje teorijske rasprave zaključuje da su »procesi popuštanja zategnutosti, izgradnje novih međunarodnih odnosa i novog međunarodnog ekonomskog poretka otvoreni, a sada je krajnje vreme da međunarodna zajednica otvori i proces zaustavljanja trke u naoružavanju i opšteg razoružanja«. Sve je to, zajedno, »jedinstven proces borbe za izgradnju novog, boljeg sveta koji će se razvijati u uslovima trajnog mira i ravnopravne miroljubive saradnje između zemalja i naroda«. Vizija takvog sveta jedino može pokrenuti milionske mase svih naroda da uzmu u svoje ruke ostvarenje tog velikog cilja.

Jugoslovenski stavovi o razoružanju naslov je priloga Lea MATESA. Stavljajući razoružanje u kontekst istorijskog razvoja, opštih stavova naše spoljne politike i međunarodnog položaja nove Jugoslavije, autor najpre naglašava poratne konfliktne situacije koje su bile rezultat odnosa supersila, blokovske politike i podele sveta pa, s tim u vezi, naglašava i potrebu jačanja oružanih snaga naše zemlje za odbranu tekovina revolucije, za sprečavanje uplitanja spolja i čuvanja granica zemlje. Autor navodi i više događaja koji su bitno uticali na utvrđivanje i formulisanje stavova jugoslovenske spoljne politike i, u okviru nje, stavova o razoružanju. Osnove spoljne politike nove Jugoslavije Mates nalazi u našem nezavisnom

stavu od početka rata, i prema saveznicima i prema Kominterni, a kada raspravlja o osnovama stava nove Jugoslavije o razoružanju, citira i ovaj deo izjave Maršala Tita date Udruženju dopisnika Ujedinjenih nacija, maja 1950. godine, dakle u vreme velikih vojnih, političkih, ekonomskih i propagandnih pritisaka na našu zemlju:

»Jedino upornim nastojanjima svih država, a u prvom redu članica Ujedinjenih nacija, i kroz Organizaciju ujedinjenih nacija, moguće je savladati sve teškoće, učvrstiti međunarodnu suradnju i tako pripremiti teren za rješavanje pitanja međunarodne kontrole atomske energije, zabrane atomskog oružja i razoružanja uopće«.

Mates piše o trvenjima između velikih sila, krupnijim međunarodnim zbivanjima, konfliktima i ratnim opasnostima koji su uticali na trku u naoružavanju. Naoružavanje u međunarodnim odnosima ne sagledava samo kao instrument pritisaka, kao politiku jačanja sredstava za vođenje rata, već i kao snažan faktor uticaja na ekonomsko-socijalne prilike u svetu.

Jedan od zaključaka autora je da se poverenje između država i naroda »može samo malo po malo razvijati kroz tjesnu suradnju, rješavanje spornih pitanja i bliže kontakte. Zato naša zemlja dosljedno i stalno ističe prvenstvenu ulogu razvijanja miroljubivih i ravnopravnih odnosa. Na tome zasniva prvu odbrambenu poziciju vlastite sigurnosti i svoje stavove u pogledu mira, sigurnosti i razoružanja u svijetu«.

I svi ostali autori u svojim priložima problemu razoružanja prilaze argumentovano, sa teorijskog i praktičnog aspekta.

Dr Zoran VIDA KOVIĆ piše o društveno-ekonomskim uslovljenostima naoružanja i razoružanja, sistematizujući osnovne dimenzije tog problema s ekonomskog, društveno-političkog i vojnog aspekta. Vojnoindustrijski kompleks je poglavlje kojem autor posvećuje posebnu pažnju, kao i odnosu metropole i zemalja zavisnog kapitalističkog razvoja.

Ekonomsko-socijalni aspekt razoružanja predmet je razmatranja dr Staneta PAVLIČA, a Dragomir ĐOKIĆ piše o nekim vidovima trke u naoružanju sa stanovišta ljudskih i prirodnih resursa; dr Prvoslav DAVINIĆ piše o transferu oružja u zemlje u razvoju i pitanjima razoružanja, a dr Nemanja BOŽIĆ o američko-sovjetskim pregovorima o razoružanju i detantu.

General-major Stanislav OCOKOLJIĆ je autor napisa *Uticaj ratnih doktrina velikih sila na trku u naoružanju*. Među više činilaca koji utiču na primenu ratne doktrine i vojne strategije, autor

ističe dva osnovna: opšti vojni i politički ciljevi države i materijalno-tehnički faktor rata i oružane borbe. Na jednom mestu, u svom inače opširnom i teorijski zasnovanom prilogu, Očokoljić piše:

»Ne ulazeći u objašnjavanje uzroka svih suprotnosti, konstatujemo da se one najočitije reflektuju: prvo, na direktne opšte odnose između dve supersile — Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza; drugo, u okviru odnosa svake supersile, posebno prema sopstvenom bloku — NATO i Varšavskom ugovoru — i zemljama koje ih čine, kao i u okviru odnosa koji se tako stvaraju između vojnih blokova; treće, u politici i ponašanju svake supersile prema brojnim nesvrstanim i vanblokovskim zemljama; i četvrto, u odnosima dveju supersila sa NR Kinom. Oštrina suprotnosti uslovljava traženje novih i odabiranje vrlo različitih sredstava za ostvarivanje sopstvenih interesa...«

Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji i problemi razoružanja tema je napisala pukovnika Milutina CIVIĆA. Govoreći uopšte o vojnom faktoru i njegovoj ulozi kao sredstvu politike, autor, između ostalog, konstatuje:

»Na žalost, odmah se može konstatovati da se posle Helsinkija vojni faktor u Evropi razvija i ponaša suprotno duhu i intencijama KEBS. Bez obzira na zahteve o razoružanju, vojne snage na našem kontinentu nastavljaju da se intenzivno naoružavaju. KEBS se održava u uslovima kada je Evropa pritisnuta vojnom silom čije mogućnosti u pogledu razaranja do sada nisu poznate u istoriji čovečanstva. Reč je o skoro osam miliona naoružanih ljudi, 39.000 tenkova, više od 10.000 najsavremenijih borbenih aviona, blizu 11.000 taktičkih nuklearnih bojevitih glava, itd.«

Autor precizno i argumentovano analizira postojeće stanje i iznosi potencijalne opasnosti od postojećeg naoružanja u Evropi, koje pokazuje tendencije daljeg porasta što može imati nesagledive posledice, razume se ako bi bilo upotrebljeno u eventualnom ratu.

Mada je razoružanje u toku proteklih trideset godina bilo stalno u centru pažnje država i međunarodnih organizacija, a naročito Organizacije ujedinjenih nacija, postignuti rezultati »imaju marginalan značaj kada se posmatraju u svetlosti trke u naoružanju i opasnosti koju ta trka ima po međunarodni mir i bezbednost« —

kaže se, između ostalog, u prilogu *Međunarodni ugovori o kontroli ili ograničenju naoružanja* dr Olge ŠUKOVIĆ. Razmatrajući međunarodne pravne aspekte problema, autor detaljnije analizira i postojeće ugovore koji se, s obzirom na sadržinu, mogu svrstati u tri grupe: prvo — sporazumi koji se odnose na nuklearno oružje; drugo — sporazumi o hemijskom i bakteriološkom (biološkom) oružju; treće — sporazumi kojima se teži isključenju naoružanja u određenim regionima sveta, ili u određenom prostoru kao što su Antarktik, morsko dno i kosmos i čovekova okolina, odnosno sporazumi van trke u naoružanju. Kada govori o *sporazumima koji se odnose na nuklearno oružje*, autor ističe da oni, u stvari, nuklearnim silama ostavljaju punu slobodu razvoja nuklearnog oružja podzemnim probama. Namjera strana ugovornica da obustave sve probe ostala je mrtvo slovo na papiru. Od 1963. nuklearne probe su intenzivirane, samo što je promijenjena sredina u kojoj su vršene — od proba u atmosferi prešlo se na podzemne. Objavljeni podaci govore da su između 1945. i 1963. godine, znači u periodu od osamnaest godina, nuklearne sile izvršile 447 proba, od čega 279 u atmosferi, 98 pod zemljom, dok je u periodu 1963—1973. eksplodiralo 457 nuklearnih naprava od kojih 48 u atmosferi (Kina i Francuska).

Za čitaoca će svakako biti zanimljivi i prilozi: Branka GOLOVIĆA — *Ratni veterani u borbi za razoružanje*; Steve KRIVOKAPIĆA — *Strane trupe i vojne baze na tuđim teritorijama*; dr Dejana JANČE — *Zone bez nuklearnog oružja i zone mira*; Staneta BROVETA — *Programi i perspektive razvoja novih vrsta oružja velikih sila*; dr Zlatka BINENFELDA i dr Vladimira VOJVODIĆA — *Hemijsko oružje i razoružanje*; dr Radojice KLJAJIĆA i pukovnika Mihajla VUČINIĆA — *Bakteriološka (biološka) borbena sredstva i razoružanje*; potpukovnika mr Petra KNEŽEVIĆA — *Neki aspekti specijalnog rata i razoružanje* i kapetana korvete Toneta ŽABKARA — *Terorizam i neki problemi razoružanja*.

U celini uzeto, ova publikacija, kao rezultat rada većeg broja istaknutih ličnosti našeg političkog i naučnog života, vrsnih poznavalaca problema razoružanja, govori o našim stavovima, stavovima SKJ, u izgradnji svetskog mira i, u okviru toga, o naporima za ograničavanje trke u naoružanju i zahtevima za potpuno razoružanje, za pravičniju raspodelu ekonomskih sredstava koja svet danas daje za naoružanje, te o potrebama ograničavanja moći vojnoindustrijskog faktora. Knjiga govori i o naporima nesvrstanih zemalja za usporavanje i potpuno obustavljanje trke u naoružavanju i uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, jer su to dva neodvojiva problema.

Svakako, sem tri uvodna priloga o našim stavovima o razoružanju, u ovoj publikaciji se, kao celine, ističu dve grupe priloga: oni koji govore o dosadašnjim naporima za razoružanje i koji su dali veoma ograničene rezultate, te oni kojima je cilj da čitalac dozna više o oružju i daljim tendencijama trke u naoružavanju. U prvoj grupi priloga se ukazuje na činjenice iz kojih se vidi da se OUN, od svog osnivanja do danas, dakle gotovo četiri pune decenije, bavi ovim problemom, da se na razoružanje odnosi gotovo 40 njenih rezolucija, ali da u tome ipak nije postignut uspeh. No, klima je danas nešto povoljnija, jer se ova inicijativa preduzima u uslovima kada nema hladnog rata i »gvozdenih zavesa« a opasnost od širenja nuklearnog oružja, koja poput mača visi nad glavom čovečanstva, shvataju svi kao realnu pretnju.

Autori druge grupe priloga upoznaju čitaoce sa ogromnim razornim mogućnostima i tendencijama razvoja savremenog oružja, ali u isto vreme ukazuju i na nemoć oružja i apsurdnu situaciju u koju je svet trkom u naoružanju doveden. Ukazuju na svest radničke klase i uopšte progresivnih snaga u svetu da čovečanstvo mora nešto preduzeti, i to hitno i efikasno, kako bi se teret razoružanja makar umanjio, a ogromna sredstva koja se daju za naoružanje upotrebila za humanitarne svrhe. Oni upozoravaju i na veliku opasnost po mir od stalnog usavršavanja i gomilanja oko 300 vrsta konvencionalnog oružja, te zainteresovanosti zemalja »trećeg sveta« za smanjenje naoružanja kao alternative za smanjenje njihovih dugova, popravljjanje platnih bilansa i pravedniji ekonomski i socijalni svetski poredak uopšte.

Ova zbirka članaka o razoružanju, dakle, predstavlja prilog u borbi za očuvanje mira; on je prilog naporima za svestranije sagledavanje inače vrlo kompleksnog problema razoružanja. Publikacija će, nesumnjivo, koristiti kao šira, sveobuhvatna informacija, ali i kao podsticaj da se analitički, pa i naučno, sagleda ovaj složeni problem današnjice. Čitalac će shvatiti da pravi naponi čovečanstva, kada je reč o razoružanju, tek predstoje. Sama ta činjenica ukazuje na potrebu da se ishod razgovora u Njujorku, u maju ove godine, svakako racionalno gledati; oni će, za početak, biti ograničeni, ali i uvod u temeljnije rešavanje problema vezanih za delimično i potpuno razoružanje.

Obim knjige je oko 300 stranica, u čvrstom povezu, zavidne tehničke opreme, a tiraž od 5.500 uslovljava relativno nisku cenu od 200 dinara.

Potpukovnik
MILAN BOROJEVIĆ